

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
HITTUDOMÁNYI KAR

Legénydy Kristóf

A modellfüggő realizmus teológiai értelmezése

Richard Dawkins valláskritikája és Stephen Hawking világnézete a mai teológiai
értelmezés tükrében

PhD TÉZISFÜZET

Témavezető: Dr. Bolberitz Pál

Budapest 2011.

BEVEZETÉS ÉS A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Napjaink természettudományos ismeretei szédítő ütemben gyarapodnak – a kvantumvilág megdöbbentő valószínűségeitől az asztrofizika lenyűgöző modelljein át az evolúcióbiológia legújabb teóriáinak elegáns igazolásáig. Világképünket alapjaiban átformáló elméletek és modellek látnak újra és újra napvilágot, amelyek a valóságról alkotott felfogásunk újragondolását, revideálását teszik szükségessé. Ezek az új modellek sokszor nem maradnak meg a természettudomány saját maga által kijelölt területén, hanem ideológiai, filozófiai, sőt vallásos eszmeként jelennek meg és terjednek szinte észrevétlenül, újfajta kihívások elé állítva a keresztény teológusokat. A modern természettudományok dinamikus világképe folyamatos változásban van, sokszor megcáfolva a korábban tévedhetetlennek tartott igazságokat. Klasszikus példája ennek, ahogyan a fizikában az abszolútnak gondolt newtoni mechanikát a relativitáselmélet hatására újraértékelték. Napjaink kvantumelméletei pedig sokszor egymást teljesen kizáró valóságértelmezéseket tartalmaznak.¹

Paradox módon a tudomány fejlődése azt a benyomást kelti, mintha pontosan saját igazságtartalmát cáfolná meg újra és újra. A fizikusok egykor az atomokat tartották a világ alapvető építőköveinek, azután az atommagokat, majd a protonokat és a neutronokat, aztán a kvarkokat és gluonokat, és ki tudja, mit tartogat még a jövő? Stephen Hawking így fogalmaz *Az idő rövid története* c. könyvében:

„A fizika összes elmélete ideiglenes, amennyiben mind hipotézis csupán: sosem lehet bebizonyítani őket. Akárhány ízben egyeznek is a kísérletek eredményei az elmélet jóslataival, sosem lehetünk biztosak benne, hogy a következő eredmény is alátámasztja majd az elméletet. A cáfolathoz viszont elegendő, ha akárcsak egyetlen megfigyelés is ellentmond az előrejelzésnek.”²

A teológia ezzel szemben mindig hordoz magában egy statikus magot, hiszen alapvetése és legfontosabb tézise változhatatlan – jóllehet újabb módszerek és tudományos eredmények itt is fellelhetők (l. a biblikus kutatás eredményei). A modern tudományos kutatási modellek újabb és újabb ismeretekkel gazdagíthatják a teológia tudományát, de az

¹ Például az úgynevezett koppenhágai iskola (Niels Bohr, Heisenberg) és David Bohm felfogása alapvetően eltérő világképekhez kapcsolódik a determinizmus és indeterminizmus kérdésében.

² HAWKING, S., *Az idő rövid története*, Akkord, Budapest 2004, (digitális változat), 10.

alapvető igazságokat soha sem negligálhatják, csak kiegészíthetik, kibonthatják. Ebből is adódik, hogy a teológia a végső igazság szemlélőjének tudja magát. A teológia tudósainak eredményei csak megkönnyítik ennek a végső igazságnak a megközelítését, de alapjaiban nem változtatják meg. Végső igazságnak nevezem a katolikus teológiában Isten létezését és belső életének a kinyilatkoztatásban feltárt titkait (pl. irgalmasság, szeretet, Szentháromság stb.).

Jóllehet beszélhetünk dogmafejlődésről az egyházon belül, de ez a jelenség azt jelzi, hogy a tanítóhivatal Istentől kinyilatkoztatott dogmaként hirdet ki olyan tételeket, amelyeket korábban nem tekintett hittételnek.³ Ez többek között azért lehetséges, mert e tételek igazi értelme csak a tévtanokkal vitázva tisztázódott. Mindez azt jelenti, hogy a kinyilatkoztatott tanításnak és annak befogadásának van történelme – az Egyházban ugyanis csak később vált kifejezetté az, ami burkoltan benne volt a krisztusi kinyilatkoztatásban.

Egyetemesen elfogadott igazság, hogy az üdvösséghez feltétlenül szükséges nyilvános kinyilatkoztatás az apostolok halálával lezárult (D 783, 1800, 1836). A dogmafejlődés jelensége tehát nem jelenti azt, hogy a teológia saját végső igazságait alkalmanként megváltoztatná, csupán az értelmezési és interpretálási kereteket igazítja egy-egy korszak kihívásaihoz – megtartva a hitigazságok eredeti jelentését, melyet az egyház tulajdonított és tulajdonít nekik. A teológia tehát alapjaiban statikus tudomány – ellenben a természettudományok folyamatosan változnak.

Milyen eszmecserét folytathat teológia örökérvényű hite a természettudomány dinamikus világképével? Egyáltalában megfelelnek-e a teológia válaszai az új tudományos eredmények kihívásainak? Lényeges-e, hogy tudományos igénnyel kialakított interdiszciplináris területet kijelöljünk a vallás és a természettudomány között?

Ezekre a kérdésekre nincs egyszerű válasz. Jelenleg egy olyan posztateista korban élünk, amelyben a természettudományos gondolkodásból fakadó istentagadás nem intellektuális kérdés, sokkal inkább alapmagatartás. Napjaink ateizmusának elkötelezettjei – jóllehet, módszeresen és tudományosan próbálják cáfolni az istenhitet és kritizálni a vallást – nem újfajta gondolatokkal csábítanak az istentagadásra, nem új filozófiai, ill. természettudományos megokolással mondanak ellent Isten létezésének, hanem régi eszméket csomagolnak új és tetszetős formába, olyan közérthető nyelvezeten előadva, amely a témában

³ A teológia szívesebben beszél a *dogma kibontakozásáról*, mint a *dogma fejlődéséről*, mert a hitigazságok a kinyilatkoztatásban és az apostolok által adottak. (Vö. ALSZEGHY, Z.; MAURIZIO, F., *A katolikus dogma fejlődése*, Anonymus, Róma 1976, 10–11.)

járatlan embereket könnyen megtéveszti. Következésképpen a modern természettudomány ateizmusa a természet autonómiáján alapuló, több száz éve megjelent istentagadás árnyalt formája.

Felmerülhet a kérdés szükséges-e egyáltalán, hogy eszmecserét folytasson a katolikus teológia az efféle modern istentagadó természettudósokkal? Igen. Mondhatjuk, hogy az ateistákkal való eszmecsere a keresztény ember alapvető kötelessége (1. Mt 28,16-20), aminek kettős célja van. Egyrészt a missziós parancs alapján a tudományos világ evangelizációját is lényegesnek kell tartanunk, sőt, sok szempontból kulcsfontosságúnak, hiszen a világ vezető ideológiai és eszméi ezekből a tudományos magyarázatokból forrásznak. Másrészt a fizikai világ működésének tudományos igényű megértése minden nívós teológus számára értékes, összhangban Szent Pál első Tesszalóniki levelének ötödik fejezetével: „*Mindent vizsgáljatok meg; ami jó, azt tartsátok meg!*” (1Tessz 5, 21). Ennek szellemében folytatjuk vizsgálódásunkat, ami szándéka szerint nem öncélú kritika, hanem a teljesebb igazságra vezető, pozitív, értékszemléletű tudás megszerzése.

Dolgozatom címe tartalmazza a *modellfüggő realizmus* kifejezést, amelyet Stephen Hawking új könyvéből vettem át. A *modellfüggő realizmus* azt jelenti, hogy nincs a dologi valóságnak világréptől vagy elmélettől független fogalma, következésképpen egy elmélet vagy világrép mindig valamilyen modellt jelent. Erre az alaptézisre építem vizsgálódásomat. A modellfüggő értelmezésből adódik, hogy a modellek bizonyos rendszereket hoznak létre (pl. az egyik ilyen rendszer a hétköznapi nyelvben használt valóság, amelyen általában egy meghatározott objektivitást értenek), ezért a hawkingi terminus analógiájára bevezetem a *zárt* és a *nyitott realizmus* fogalmát, amelyet az első fejezetben a tudomány és a vallás interdiszciplináris területének felosztására alkalmazok.

Hogy mi a valóság, azt csak eldönteni lehet – mérésre, tapasztalati tényekre, logikus következtetésre, vagy bármi egyébre alapozott ítélettel. A valóság tehát olyan döntés, ami nem csupán a testi adottságok következménye, nem az érzékszervek működésének vagy az ész tevékenységének eredménye. A valóság az ember szellemi akaratának eredménye. Testi akaratnak nevezhetjük az ösztönösen ébredő vagy a spontán akaratot, a nyelvileg artikulálatlan, a formába nem öntött akaratot. Sem az élettelen tárgyak, sem a növények esetében nem beszélhetünk akaratról – az utóbbiak esetében csupán biofizikai törvényszerűségekről lehet szó. Az állatvilágban megjelenő szellemi valóság már lehetővé tesz bizonyos akaratai tevékenységet, de igazi értelemben csak az öntudatra ébredt emberi lény esetében beszélhetünk akaratról. Így tehát csak az ember képes valóságosnak ítélni valakit vagy valamit – ez a *modellfüggő realizmus* álláspontja.

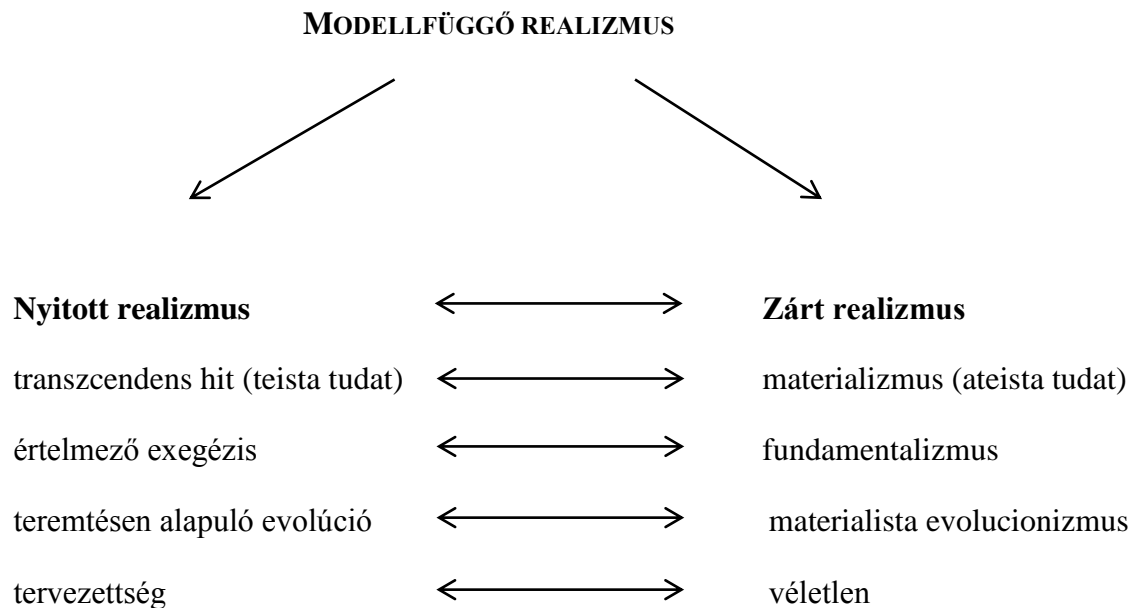
Dolgozatom céljaként a tudományos világból táplálkozó ateizmus kritikai elemzését jelölöm meg, valamint a tudomány és a vallás lehetséges érintkezéseinek vizsgálatát, a *modellfüggő realizmus* alapján. A filozófiai vagy teológiai vetülettől mentes, tisztán tudományos kérdések nem tartoznak értekezésemhez. A téma jelentőségét és súlyosságát az is alátámasztja, hogy – amint a későbbiekben ez világosan látszódni fog – a tudományos ateizmus sokszor hamis istenképpel rendelkezik, ezért nem a kereszténység által vallott és tanított Istent tagadja, hanem egy, a korszellemnek megfelelő ál-istent utasít el, amit a kereszténységnek tulajdonít. Ezért rendkívül fontosnak tartom az alapvető bölcséleti és teológiai elképzelések tisztázását és a helyes Istenkép renoválását. Ahogyan egy Lactantiustól (240–320) fennmaradt idézet tartja: „*végzetes dolog, hogy az emberek nem ismerik Istent; még végzetesebb, hogy Istennek tartják, ami nem Isten.*” Így témaválasztásomat az is indokolja, hogy a demagógnak és vulgárisnak látszó tudományos ateizmusban rejlő hamis istenkép leleplezése és az általuk a kereszténységnek tulajdonított téves isteneszme kiigazítása kiemelten fontos feladat – nehogy széleskörűen elterjedjen és a keresztény Istennel egyező fogalommá emelkedjen. Lényegesnek tartom, hogy a keresztények fölkészült emberek legyenek, akik átlátják a materialista-ateista manipulációt és biztos érveléssel tudják a híveket megerősíteni, a nem hívőket pedig a keresztény eszmék elfogadására fölkészíteni.

Mindazonáltal tisztában vagyok vele, hogy magyar nyelvterületen a kortárs természettudományos világnézetek filozófiai, ill. teológiai kritikájának nincs olyan nagy szellemi kiterjedése, mint például Amerikában vagy Angliában. Ennek oka lehet többek között, hogy Magyarországon sürgetőbb egzisztenciális problémák kihívásaival kell szembenéznie a teológiának, azonban az (intellektuális) ateizmus – mint a tudományos világnézet egy lehetséges következménye – hazánkban is egyre elterjedtebb. Remélem, dolgozatom célkitűzését megértően fogadják és megelőlegezik törekvésem számára a szimpátia és a türelem nélkülözhetetlen belső forrásait.

Tanulmányomban nem fogom a teológia azon érveit és állításait felhasználni, amelyre a transzcendensbe vetett hit segítségével és a Szentlélek vezetésével jutottak el a keresztény bölcselők, hanem a természetes ész fényénél kívánom vizsgálni a modern természettudományok hatását a vallásra, ill. az transzcendens Istenbe vetett hitre. Következésképpen, dolgozatom elsősorban azok számára íródott, akik az isten-kérdést intellektuális szinten vizsgálják, illetve azoknak, akik az *intellektuális ateizmus* büvkörében élnek, de nyitottak minden olyan szellemi vállalkozásra, amely az emberiség által valaha feltett legnagyobb kérdést vizsgálja: *van-e Isten?*

TÉZISEK:

1. A modellfüggő realizmus alapján két csoportba osztottam a vallás és a természettudomány interdiszciplináris területének szemléletét. Ezt a két csoportot *nyitott* és *zárt realizmusnak* nevezem.



2. Megállapítottam, hogy a monista nézetek (akár materialista, akár idealista monizmusról legyen szó) alapvető hibája, hogy kijelentik: a valóság csak anyagi, vagy csak szellemi létezőkből áll, majd erről nem beszélnek többet, hanem azok tulajdonságaival foglalkoznak (pl. dialektika). Ezek a tulajdonságok nincsenek hatással az alapra, az anyagi vagy a szellemi hordozóra, hiszen azt nem hozzák létre vagy nem szüntetik meg, és nem is alakítják át valami mássá (az anyag, anyag marad minden változás közepette, ahogy a világszellem is önmaga marad különböző állapotaiban). Így az általuk tételezett végső létező nem függ saját tulajdonságaitól – vagyis azoktól teljesen függetlenül létezik –, tehát implicite transzcendens a tulajdonságok alkotta világhoz képest. Ez pedig ellentétben áll a monista elképzeléssel.
3. Richard Dawkins valláskritikája kapcsán azt állítom, hogy a rendszertől független Isten gondolatát nem tudja a Dawkins féle kritika cáfolni, mert valóságmodellje zárt.

Következésképpen a modellfüggő realizmus alapján kijelenthetjük, hogy Isten létezésének állítása vagy tagadása egy megelőző döntés eredménye, a valóságmodell olyan alapvető ítélete, amely végérvényesen nem bizonyítható vagy cáfolható a valóságkép belső összefüggéseivel.

4. Stephen Hawking világgépnek vizsgálata során megállapítottam, hogy a *modellfüggő realizmus* alapján a narratíva, az elbeszélő kozmogónia az objektív világról teljesebb képet ad, mint a tudományos módszer, hiszen nem csupán a mérés matematikai eredményét tartja valóságosnak, hanem a létezés fogalmi megértéséből adódó szellemi tartalmakat is.
5. A *zárt világgéppel* szemben fontosnak tartom, hogy a keresztény bölcselet alapvető valóságképét valljuk, miszerint az ítélet az általános (univerzálé) mibenlétére vonatkozik, így az ítélet alakítja ki annak fogalmát, de nem a fogalom jelöltjét hozza létre.
6. Az öt út alapján napjainkban is ésszerű Isten létezését feltételezni és benne hinni.
7. A *zárt realizmust* vallók evangelizációjának lehetőségeit három pont köré gyűjtöttem: abszolútum, művészet, eszme. Richard Dawkins, Stephen Hawking vagy bármely más *zárt modellben* gondolkodóval szemben tudományos igényű diskurzust folytathatunk, felismerve, hogy Isten nélküli világgépük – különféle formákban – abszolútnak tekinti az anyagot, felruházva a végtelenség, a tökéletesség és a transzcendencia isteni tulajdonságaival. Valláskritikájuk bántó hangneme sokat veszít erejéből, ha rámutatunk, hogy nem abszurd és babonás cselekedete az embernek tételezni a Tökéletes Létezőt, amely mindent meghaladva egzisztál. A tudományos ateizmus evangelizációja során rámutathatunk arra is, hogy a tudós a világ felfedezése során, az egyes konkrét tárgyak és események vizsgálatából általános szabályokat állít fel, amelyek minden esetben meghaladják a konkrét alany valóságát. Ezek a szabályok nem csupán az emberi ítélet által léteznek – ezt egyetlen materialista tudós sem állíthatja –, következésképpen objektív léttel bírnak. A természeti törvények általános objektív léte pedig kiváló példa arra, hogy nem csupán anyagi, dologi valóság létezik, hanem valamilyen más módon, de valós léttel bírnak a transzcendens létezők is. Ezért egyáltalán nem tarthatja a tudományos ateizmus kritikája elmaradott emberi stádiumnak a vallásos tudatot, hiszen a vallásos tudatállapot éppen azt ismeri fel, hogy bizonyos létezők az anyagiságot meghaladó, *más* léttel bírnak.

SUMMARY

It was typical for all of our cultures – until the 19th century – that the person defined his own existence in a transcendent, beyond the world existing thing. According to our knowledge all leaving human communities had a thought of God, some higher being, who is the creator and ruler of the world. In cultural societies the transcendent God was the basis of spiritual value hiding in people, so always aware of God's existence, referencing to God people considered things to be good or bad, beautiful or ugly, true or false. So God was always the origo, the eternal reference point, which is perfect and unchangeable.

It can be observed that in history several philosophers and theologians endeavored to prove the existence of God, at the same time god denial always come up with new refutations. Ancient Greek philosophy was searching for the world constructing ancient elements; Anaxagoras showed that some intelligence marked the world, and by this means opened up the way for transcendency. Platon and Aristotheles was looking for the metaphysical reasons of the world. Stoics were also examining on the basis of expediency, and St. Augustine concluded to God's eternal trulyness and goodness from the values beyond the world. According to Platon and Augustine Anzelm of Canterbury worked out his ontological God theory. Holy Thomas as we saw before, using the theory of causality he concluded to the first motionless existing from the experienced world. After scholastics in the age of enlightenment the excessive racionalism created the God theories, and Hume's positivism and Kant's criticism tried to balance it.

In history maybe St. Thomas Aquinas was the most realist philosopher. This theory was that he thought denotates marked by the notions. Reality can be learned and classified on the way of experiencing, so the denotate of the notion is perfectly adequate with the reality expressed by the notion. This realism was typical in scholastics and especially for St. Thomas.

The five ways assumes this kind of thinking and realism, thus adequacy denying materialist philosophers cannot understand the five way in its true reality. From enlightenment philosophers try to deny the existence of metaphysical world in different ways, and that notions are adequate with their nominees. Probably why it is important for atheist and monist philosophers to assert this, it is because by the denial of adequacy they can hinder the formation and practice of metaphysical philosophy. According to their reasoning we cannot be sure about our notions really match the ontological reality, we cannot claim that they are

adequate with them, so we are not able to learn the reality surrounding us. This reality is a set of empty phenomenon (Ding an sich), which are totally transcendent⁴ compared to our intelligence. This way of thinking is totally opposite of Thomas's philosophy and basis, that all knowledge is originated from experiencing⁵: *omnis cognitio incipitur a sensibus*.

In the age of St. Thomas Aquinas there were no such materialist ideas, and there were no such god denying philosophical trends. Thomas did not have to work out an apology beside realism, because scholastics and Middle Ages accepted that and taught that⁶. Even so it can be said, that the thought of Doctor Angelicus stands its ground in the storm of recent world's atheist and materialist ideas. As we could see it above, materialists cannot deny Thomas and the realism sufficiently. Consequence of their way of thinking is such a world where degradation of morals is followed by decadence of reason, because in a universe where everything is always changing, and nothing has a predefined objective and completion, nor morality, nor further philosophy makes sense. Following Thomas it can be accepted that existence of God needs proof, even if sometimes materialist point of view with lack of moral requirements seems better.

In the beginning of modern times the fall of broad philosophy resulted the search for individual egresses. Descartes (1596–1650) father of modern times rationalism started from the philosophical notion of 'doubt'. According to him we have to doubt everything, which leads us to the recognition of existence (*cogito ergo sum*). The adequacy of existence and consciousness in the philosophy of Descartes comes from the goddish origin of ideas we born with, and not from the human intelligence set for existence – this is admittedly a nominalist feature in rationalism. Philosophy of Pascal (1623–1662) accused Descartes's rationalism with the bias of mathematical rationalist thinking, and he emphasized the priority of 'heart'. Spinozza (1632–1677) solved the problem of the parallelity of existence and consciousness – as the harbinger of modern times' materialism – by substance monism, which led to a determinist and pantheist ethos.

The empiricism of scientific thinking developed in England by the work of Locke (1632–1704) and Hume (1711–1776), where the spiritualistic empiricism of Berkeley (1658–

⁴ In the means of Kant's transcendency.

⁵ If all of our knowledge comes from experiencing, then I implicitly claim that my knowledge on reality is adequate with reality.

⁶ Of course nominalism existed, but in Middle Ages it didn't lead to atheism.

1753) gives it an interesting part. Meanwhile the ideas of enlightenment, deism and liberalism in France were spreading, what led to appearance of modern atheism. Kant's criticism gave a push to the idea of modern atheism, then philosophy of Hegel, Feuerbach and Nietzsche formed it. The scientific god denial became material monism, i.e. materialism, which were/are defined by notions of positivism and neopositivism.

God denial of Richard Dawkins is the result of this atheist heritage. His theories are not new and not really unified, it is affected by the emotional dimension of rebellion against God, as well as the enlightened and proud god denial as the conclusion of scientific recognition – it is not necessarily a conclusion of erudition. According to the scientific atheism of Dawkins, all the investigations of theology and religion is incompetent, that is studying the origin of our existence, because these questions are to be answered only from natural science point of view. He summarizes his atheist theories as follows: *the universe we observe has the same exact attributes that we can expect from it, when there is no planning will, no objective, no good, no bad, and there is no other thing than the unmerciful negligence.*

The religion critics of Dawkins mostly stay against creationism, which he does not differentiate from the catholic standpoint. It can be summarized about creationism, that it's writers are led by good will, when they present the world in a broader horizon than materialist evolution, however for the catholic theology the fundamentalist exegetics applied by them it's really dangerous, and their standpoint that they mean a finished act on creation and they disapprove the idea of continuous creation. The recent message of christian catholic church on creation is opposed to fundamentalist exegetics and finished creation theory. The two creation theory of Bible (the Cleric and the Jahvist) claims important truth about the world and the creation of human, it cannot be assumed as a natural scientific description. Undoubtedly the advantage of this theory – compared to evolutionary materialism – that it emphasizes the existence of God, and argues that the world would be a sufficient reason of itself.

Atheism and religion criticism of Dawkins does not contain new unifying theories – this is why he is called postmodern scientist – he just lists the existing god denying argues and thoughts. The *God Delusion* cannot be named as a scientific work, as the main armor of the book are the endless piles of god denying argues, which can cause atheist emotions in the reader. Of course people from 21st century are less interested in the rational side of God question, people from today prefer to make their decision according to emotional aspects against God or beside God – this is why this book is successful.

The selfish gene and the anthropology of the *God Delusion* is frightful and repellent. In Dawkin's scientific and godless world human is not else then 'wrapping', which guarantees the genes and the coded information to survive. This idea implicates abortion, organ traffic, cloning, genetic manipulation of people and promises such a dark future that not even one coherent humanist can desire. The ignorance of human dignity can be observed in recent a postmodern civilization, which has global, industrial technological and desacralic characteristics, in opposite of sacral cultural societies of many years. These societies are not characterized any more by the freshness of the spirit, by the love of beautiful and valuable. However banal slogans, austere religion replacements, faceless mass production and looting of instruments degraded to functionality, the praising of fashion, movies and music to the skies is happening. Several times we can experience meaningless and heart breaking hate against the holiness, we can sense the appearance of aberrant attraction for bad and ugly things and lack of admiration of beauty and love. These are the invisible wounds of the human spirit, the pitiful and ugly coursing of God, fetishes are named as God, as for example materialism names the substance as God, capitalism money. In the future of Dawkins for these modern aberrations they try to give scientific basis, where human life is as valuable as the selfish gene (selfish people) considers it to be.

Dawkins's preconception is the inconsistency of science and faith, which he wants to support with the evolution theory. We can assume that for us evolution is an acceptable supposition, amongst the appropriate conditions. God created life on the world, not as something finished, but something that can change, accommodate, improve. By using mutation he created the changes in the nature on a way, that they would be always open for continuous interruption by God, while they are developing towards complicated self-organization. Similarly in the beginning of the evolution God gave the ability of reproduction to living creatures, so everything that lives could be able to copy, to reproduce itself. As the objective of mutation and reproduction, God defined the humans, so by becoming conscious he could recognize his creator, and His love, which he keeps everything continuously and always alive.

During studiing Steven Hawkin's book *Great Design* it can be concluded that his cosmological opinion has inherent contradiction, since it claim at the same time the *ex nihilo* genesis and the eternal existence of laws of natures. This contradiction nor can be resolved by the quantum world's unique regularities, only if we declare: the world ont he quantum level is not logical but irrational. In this case it is not necessary to detail the relation of the quantum

world, since no one can ever become acquainted with its unique regularities by comprehension based on logic and truth. Consequently, we can declare that the Universe created by God seems more logical and true also according to model dependant realism.

Hawking sets the method of scientific knowledge and description before the narrative reality. Against this we could establish that according to model dependant reality: the narrative cosmogony about objective world gives a more complete picture, than the scientific method, since it considers real not only the measure's mathematical results, but the intellectual contents given by the conceptual understanding of existence. In the other hand the absolute demanding scientific methods describe the world in their own category set up by themselves (e.g.: the object is two meters long), which is incorrectly considered to be the objective world's completeness. The measure's result cannot be more real than the narrative's abstract content, since the set up measurement units are only the models results, not the matters of the objective world. Consequently on no any way the method of natural science can claim that it can give a truer picture of the world, since its methods' items are as much abstract and created as the (fantasy) characters of the narrative. From the point of model dependant realism the scientific results only verify that the objective world has measurable and data giving side, but by no means it implicates that only by this means the world can be revealed correctly.

At last the evangelisational options of *closed realism's* were revised. It could be established that their reality understanding also carries sense elements, whom recognition can provide new evangelisational opportunities. We emphasized their understanding about absolutum, the same time closed and open model of human art as well as the general existence of ideal reality.

FORRÁSOK

- DAWKINS, R., *Az önző gén (The Selfish Gene)*, Gondolat, Budapest 1986, 2005.
- DAWKINS, R., *The Extended Phenotype: The Gene as the Unit of Selection*, Freeman, Oxford 1981.
- DAWKINS, R., *A hódító gén (The Extended Phenotype)*, Gondolat, Budapest 1989.
- DAWKINS, R., *A vak órás mesterség (The Blind Watchmaker)*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1994.
- DAWKINS, R., *Folyam az édenkertből (River Out of Eden)*, Kulturtrade Kiadó, Budapest 1996.
- DAWKINS, R., *A Valószínűtlenség Hegyének meghódítása (Climbing Mount Improbable)*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 2001.
- DAWKINS, R., *Szivárványbontás (Unweaving the Rainbow)*, Vince, Budapest 2001.
- DAWKINS, R., *Az ördög káplánja (A Devil's Chaplain)*, Vince, Budapest 2005.
- DAWKINS, R., *Az ősi meséje: Zarándoklat az élet hajnalához (The Ancestor's Tale)*, Partvonal Kiadó, Budapest 2006.
- DAWKINS, R., *Isteni téveszme (The God Delusion)*, Nyitott Könyvműhely, Budapest 2007, 2009.
- DAWKINS, R., *A legnagyobb mutatvány: Az evolúció bizonyítékai (The Greatest Show on Earth: The Evidence of Evolution)*, Nyitott Könyvműhely, Budapest 2009.
- DAWKINS, R., *A valóság varázsa*, Nyitott Könyvműhely, Budapest 2011.
- HAWKING, S., *A világegyetem dióhéjban*, Akkord, Budapest 2001.
- HAWKING, S., *Az idő rövid története*, Akkord, Budapest 2004.
- HAWKING, S., MLODINOW, L., *A nagy terv*, Akkord, Budapest, 2011.

FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM

- ALSZEGHY, Z.; MAURIZIO, F., *A katolikus dogma fejlődése*, Anonymus, Róma 1976.
- AQUINÓI, SZ. T., *Az értelem egysége* (Fordította: Borbély Gábor), Ikon Kiadó, Budapest 1993.

- AQUINÓI, SZ. T., *Summa Theologiae – A teológia foglalata* (fordította: Tudós-Takács János), Gede Testvérek, Budapest 2002.
- BARR, S., M., *Modern Physics and Ancient Faith*, University of Notre Dame Press, Notre Dame 2003.
- BARBOUR, I., G., *A természettudomány és a vallás találkozása*, Kalligram, Pozsony 2009.
- BARBOUR, I., G., *Nature, Human nature, and God*, Fortress Press, Minneapolis 2002.
- BARBOUR, I., G., *Religion and Science*, HarperOne, New York 1997.
- BERRY, R., J., *Neo-Darwinism*, Edward Arnold, London 1982.
- BLACKMORE, S., *The Meme Machine*, Oxford University Press, 2000.
- BOLBERITZ, P., *Ateizmus és keresztény hit*, Jel, Budapest 2007.
- BOLBERITZ, P., *Isten, ember, vallás*, Ecclesia, Budapest 1981.
- BOLBERITZ, P., *A keresztény bölcsélet alapjai*, SZIT, Budapest 2011.
- BOLBERITZ, P., *Kozmológia*, Hittudományi Akadémia Jegyzetosztálya, Budapest 1982.
- BOLBERITZ, P., HOSSZÚ, L., *Bölcsélettörténet*, SZIT, Budapest 2004.
- BOWKER, J., W., *Is God a Virus? Genes, Culture and Religion* SPCK, London 1995.
- BROOKE, J., H., *Tudomány és vallás*, Kalligram, Pozsony 2011.
- CAPRA, F., *A fizika taója: a modern fizika és a keleti miszticizmus közötti párhuzam feltárása*, Tericum, Budapest 1998.
- CHARDIN, T., *Út az Ómega felé*, SZIT, Budapest 1980.
- CHENU, M. D., *Aquinói Szent Tamás és a teológia*, SZIT, Budapest 1999.
- CIRCK, F., *Az élet mikéntje*, Gondolat Kiadó, Budapest 1989.
- CORETH, E., *Isten a filozófiai gondolkodásban*, Kairosz, 2004.
- CREWS., F., *Unauthorized Freud: Doubters Confront a Legend*, Penguin Books, New York 1998.
- DARWIN, C., *A fajok eredete*, Typotex, Budapest 2009.
- DENNETT, D., *Micsoda elmék*, Kulturtrade Kiadó, Budapest 1996.
- DENNETT, D., *Breaking the spell*, Simon + Schuster Inc. 1996.
- DENNETT, D., *Darwin veszélyes ideája*, Typotex, Budapest 1998.
- DONCEEL, J. F., *Natural Theology*, Sheed & Ward, New York 1962.
- DUHEM, P., *A jelenségek megőrzése*, Kairosz, Budapest 2005.
- FANTOLI, A., *Galileo, for Copernicanism and for the Church*, (3rd ed.), University of Notre Dame Press, Notre Dame 2003.

- FANTOLI, A., *Galileo and the Catholic Church: a Critique of the Closure of the Galileo Commission's Work*, University of Notre Dame Press, Notre Dame 2002.
- FEUERBACH, L., *A kereszténység lényege*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1978.
- GILSON, E., *Isten és a filozófia*, Kairosz, Budapest 2004.
- HABERMAS, J., FRANÇOIS L. J., RICHARD, R., *A posztmodern állapot*, Századvég Kiadó, Budapest 1993.
- HANKOVSKY, T., Dawkins cáfolhatatlan cáfolata, Vigília, 2011. február.
- HUXLEY, A., *The Perennial Philosophy*, Harper, New York 2003.
- *International Symposium on Astrophysics Research and on the Dialogue between Science and Religion*, szerk. IMPEY, C.; PETRY, C., University of Notre Dame Press, Notre Dame 2003.
- JÁKI, SZ., *A fizika látóhatára*, Kairosz, Budapest 2004.
- JÁKI, SZ., ***Evolúció hívőknek*, Kairosz, Budapest 2007.**
- JÁKI, SZ., ***A tudomány és vallás kapcsolatának ábécéje*, Kairosz, Budapest 2005.**
- JÁKI, SZ., *Csodák és fizika*, Ecclesia, Budapest 1992.
- JÁKI, SZ., *Isten és a kozmológusok*, Ecclesia, Budapest 1992.
- JÁKI, SZ., *Mi az egész értelme?* Ecclesia, Budapest 1993.
- JÁKI, SZ., *Tudomány és világnézet*, Lexika Kft, **Székesfehérvár** 1998.
- JÁKI, SZ., *Világegyetem és hitvallás*, Ecclesia, Budapest 1993.
- JASPERS, K., *A transzcendencia rejtjelei*, Kairosz, Budapest 2004.
- KLIMA, GY., *Az Öt út – Aquinói Szent Tamás istenbizonyításai*, Világosság, 1981 december, melléklet.
- KLIMA, GY., *Szent Tamás metafizikája és az analitikus filozófia, avagy, lehetséges-e analitikus metafizika?* Helikon, Budapest 1990.
- KOENIG, H., G.; COHEN H., J., *The Link between Religion and Health: Psychoneuroimmunology and the Faith Factor*, Oxford University Press, Oxford 2001.
- KUHN, W., *Állat és Angyal között*, Kairosz Kiadó, Budapest 2007.
- KUHN, W., *A darwinizmus buktatói (egy évszázados tévedés vége)*, Kairosz, Budapest 2006.
- LUCRETIUS, C., *De rerum natura*, (ford. Tóth Béla), Alföldi Magvető, Debrecen 1957.
- MARCELL, M., *Kreacionizmus: A teremtésemélet*, KIA, Budapest 2000.

- MCGRATH, A., *Dawkins Istene: Gének, mémek és az élet értelme*, Kalligram, Pozsony 2008.
- MCGRATH, A., *Az ateizmus alkonya*, SZIT, Budapest 2008.
- MCGRATH, A., *Tudomány és vallás*, Typotex, Budapest 2003.
- MCGRATH, A., *The Intellectual Origins of the European Reformation*, Blackwell, Oxford 1987.
- MCGRATH, A., *Bevezetés a keresztény teológiába*, Osiris, Budapest 2002.
- MEZEI B., *Dawkins a vallásról*, Vigília, 2011. február.
- MOLNÁR, T., *A gondolkodás archetípusai*, Kairosz, 2001.
- MOLNÁR, T., *Filozófusok istene*, Európa, Budapest 1996.
- MOLNÁR, T., *A pogány kísértés*, Kairosz, Budapest.
- MOLNÁR, T., *Teisták és ateisták*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2002.
- MOLNÁR, T., *A modern-kór*, Kairosz, Budapest 2008.
- MOLNÁR, T., *Az autoritás és ellenségei*, Kairosz, Budapest 2002.
- MOLNÁR, T., *Bennünk lakik-e az Isten?*, Kairosz, Budapest.
- PATSCH, F., *Görbe tükör a vallásnak*, Vigília, 2011. február.
- PAULER, Á., *Bevezetés a filozófiába*, Danubia könyvkiadó, Budapest 1943.
- *Physics, Philosophy, and Theology: A common quest for Understanding*, szerk. RUSSEL, R., J.; STOEGER SJ, W., R.; COYNE SJ, G., V., University of Notre Dame Press, Notre Dame 1997, (3rd Ed.).
- POLKINGHORNE, J., *Egyetlen világunk: A tudomány és a teológia kölcsönhatásai*, Kalligram, Pozsony 2008.
- PUSKÁS, A., *A teremtés teológiája*, SZIT, Budapest 2010.
- PUSKÁS, A., *A politeizmus dicsérete? Megjegyzések a monoteizmussal szembeni kritikához – I. rész*, Teológia, PPKE–HTK, XLV. évfolyam, 2011. 1–2.
- RAHNER, K., *Isten: rejtelem*, Egyházforum, Budapest 1994.
- RATZINGER, J., *A keresztény hit, gondolatok az apostoli hitvallás nyomán*, Verlag OMC, Bécs 1976.
- RATZINGER, J., *A közép újrafelfedezése, Alapvető tájékozódások*, SZIT, Budapest 2008.
- RATZINGER, J., *Isten és a világ, hit és élet korunkban*, SZIT, Budapest 2004.
- REES, M., *Just Six Numbers: The Deep Forces That Shape the Universe*, 2000.
- RUSSELL, B., *Religion and Science*, Oxford University Press, Oxford 1961.
- SCHÜTZ, A., *A bölcsélet elemei*, SZIT, Budapest 1944.

- SCRUTON, R., *Culture Counts*, Encounter books, New York 2007.
- *Szentírásmagyarázat az Egyházban*, Vatikáni dokumentum, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1998.
- SWINBURNE, R., *The Existence of God*, Oxford University Press, Oxford 2004.
- SWINBURNE, R., *The Coherence of Theism*, Clarendon, Oxford 1977.
- *Teremtés a tudományban, A világ kialakulása a fizika, a biológia és a teológia nézőpontjából*, (MKPK), SZIT, Budapest 2011.
- *Vallás és tudomány, Manréza szimpózium (Dobogókő) 2004*, szerk. HETESI, Zs., TERES, Á., Budapest 2005.
- WALLIS, R., T., *Az újplatonizmus*, Osiris, Budapest 2002.
- WARD, K., *Isten, véletlen és szükségszerűség*, Ecclesia-Kairosz, Budapest, 1998.
- WARD, K., *What the Bible Really Teaches: A Challenge for Fundamentalists*, London, SPCK, 2004.
- WEISSMAHR, B., *A szellem valósága*, Kairosz, Budapest 2009.
- WEISSMAHR, B., *Isten léte és mivolta*, Róma 1980.
- WITTGENSTEIN, L., *Logikai-filozófiai értekezés*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1989.
- WORTHING M., W., *God, Creation and Contemporary Physics, (Theology and the Sciences)*, Fortress Press, Minneapolis 1996.